

І.Я. Чугунов

Доктор економічних наук, професор

БЮДЖЕТ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У СКЛАДІ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ СРСР

У перші місяці після Жовтневої соціалістичної революції Радянський уряд розпочав перебудову дореволюційної бюджетної системи. Колегія Наркомфіну 28 січня 1918 р. затвердила кошторисні правила, на основі яких був складений перший бюджет соціалістичної держави на січень—червень 1918 р. У цей же період були закладені основи бюджетного планування, зокрема Рада Народних Комісарів 3 червня 1918 р. видала Декрет “Про складання кошторисів державних закладів і загального розпису державних доходів і видатків на липень—грудень 1918 року”. У зазначеному декреті визначалися принципи бюджетної класифікації, порядок складання, розгляду, затвердження і виконання кошторисів.

Ухваленню першого бюджету Української РСР у 1918 р. передувала значна робота з упорядкування ресурсів і видатків бюджету на державні потреби, у зв’язку з тим, що під час Першої світової війни процес бюджетного планування майже припинився.

У червні 1918 р. була заснована фінансова комісія, яка затвердила “Правила розгляду кошторисів і окремих внесків про асигнування кредитів”, тоді ж Рада Міністрів ухвалила “Правила про порядок розгляду державного бюджету і фінансових кошторисів на 1918 рік”.

Бюджет Української РСР на 1918 р. був затверджений по доходах у сумі 3 249 730 тис. крб, по видатках — 5 346 735 тис. крб, із дефіцитом 2 097 005 тис. крб, який покривався випуском білетів Державної скарбниці на суму 1 004 650 тис. крб, решта — 1 092 355 тис. крб — майбутніми кредитними операціями.

Декрет Ради Народних Комісарів від 4 березня 1919 р. передбачав, що всі без винятку грошові надходження за реалізацію продукції передаються до доходів бюджету, видатки всіх державних підприємств здійснюються за рахунок бюджетних асигнувань виключно згідно з кошторисами.

У цей період Державний бюджет характеризувався значним обсягом дефіциту, його основним і майже єдиним джерелом грошових ресурсів була грошова емісія. Грошова маса, випущена в обіг за 1919—1921 рр., збільшилась у 52 рази і складала у 1921 р. 2547,2 млрд крб.

Договором про утворення Союзу РСР, прийнятим 30 грудня 1922 р., встановлювалося, що союзні республіки мають самостійні бюджети, які є складовими частинами загальносоюзного бюджету. Державний бюджет, в складі якого виділялися бюджети республік, затверджувався Центральним Виконавчим Комітетом Союзу РСР. Перелік доходів і видатків, що спрямовувалися на утворення бюджетів союзних республік, також визначався ЦВК. Конституцією СРСР, ухваленою 31 січня 1924 р., були закріплені основи бюджетної системи, зокрема: затвердження єдиного Державного бюджету СРСР, до складу якого входили бюджети союзних республік; встановлення

загальносоюзних податків і доходів, відрахувань і надбавок до них, що надходили для утворення бюджетів союзних республік; дозвіл додаткових податків і зборів на утворення бюджетів союзних республік. Отже, Конституція СРСР визначила такі основні моменти в організації бюджетної системи:

- єдність бюджетної системи;
- централізацію у союзних органах податкового законодавства і значної частини дохідних джерел;
- створення самостійних бюджетів союзних республік;
- включення бюджетів союзних республік до складу єдиного державного бюджету;
- затвердження консолідованого бюджету центральними органами Союзу РСР.

Основні положення Конституції СРСР у сфері бюджетного будівництва були конкретизовані у законодавчих актах союзного уряду, зокрема у постанові РНК СРСР від 21 серпня 1923 р. “Про порядок складання і розгляду фінансових кошторисів і розписів державних доходів і видатків на 1923/24 бюджетний рік”; постанові ЦВК СРСР від 29 жовтня 1924 р. “Про бюджетні права Союзу РСР і союзних республік, що входять до його складу”. У зазначеній постанові отримали подальший розвиток загальні основи бюджетного устрою Союзу РСР, зокрема, було детально регламентовано державні доходи і видатки загальносоюзного бюджету; бюджетів союзних республік, порядок розгляду і затвердження кошторисів та розписів державних видатків, участь органів Союзу РСР у розгляді бюджетів союзних республік і порядок виконання загальносоюзного бюджету, бюджетів союзних республік, а також зацікавленість бюджетів союзних республік у перевиконанні планів доходів.

Незважаючи на величезні руйнування, спричинені війною, інтервенцією, голодом 1921 р. та частково неврожаєм 1922 р., республіканський бюджет УРСР за 1923/24–1925/26 рр. виріс більше ніж удвічі, зокрема його доходи за 1923/24 р. склали 80,4 млн крб, 1925/26 р. – 186,2 млн крб. За ці ж роки доходи місцевого бюджету збільшилися з 135,5 млн крб до 234,1 млн крб.

Якщо в республіканському бюджеті 1923/24 р. дотація союзного бюджету становила майже 75 % всіх видатків, то у бюджеті 1924/25 р. вона склала тільки 19 %, у 1925/26 р. цей показник зменшився до 4,3 %.

Створення республіканського бюджету та системи місцевих бюджетів, вирішення найважливіших питань бюджетного процесу в законодавчому порядку, успішне розв’язання проблеми збалансування бюджету створили надійну базу для фінансування народного господарства і культурних закладів. Якщо в 1924/25 р. видатки на народне господарство з республіканського і місцевого бюджетів склали 38,9 млн крб, то у 1925/26 р. вони збільшилися до 95,8 млн крб.

Положення про бюджетні права Союзу РСР і союзних республік, затверджене ЦВК і СНК СРСР 25 травня 1927 р., закріпило за кожною союзною республікою 99 % всіх надходжень на території республіки від єдиного сільськогосподарського, промислового і прибуткового податків, повністю передало доходи від надр, реалізації державних фондів, були встановлені відрахування від надходжень за гербовим збором та інші; всього

за бюджетами республік закріплювалося 24 види доходів. До видаткової частини республіканських бюджетів включалися видатки на фінансування промисловості республіканського значення, сільського господарства, торгівлі, комунального і житлового господарства, заходів у галузі освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, утримання органів управління республіки, боротьби з безробіттям тощо.

У 1927–1928 рр. була проведена реформа касового устрою і порядку виконання бюджету. Зокрема, у 1927 р. функції касового виконання бюджету було передано від Наркомфіну закладам Державного банку. Доходи республіканського бюджету УРСР та інших республік характеризувалися такими даними (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів республіканських та союзного бюджетів у 1924–1925 рр., %

Бюджети	Закріплені доходи	Відрахування від загально-союзних доходів	Суми, що надходили із союзного бюджету
УРСР	38,4	49,1	12,5
РРФСР	33,4	46,9	19,7
БРСР	44,2	43,2	12,6
У середньому по СРСР	32,3	47,1	20,6

Закріплені доходи бюджету УРСР складали 38,4 %, до них належали доходи від республіканського господарства та державного майна. Від загальносоюзних доходів відраховувалося 49,1 %, у тому числі 50 % – від сільськогосподарського податку і 25 % – від промислового і подоходного податку. Крім того, із загальносоюзного бюджету до бюджету УРСР спрямовувалося 12,5 % доходів. Бюджет УРСР на 1927/28 рр. був бездотаційним, закріплені доходи бюджету складали 26,7 % загальних доходів, регулюючі доходи – 73,3 % відповідно.

Загальний обсяг бюджету Української РСР з 1925 по 1932 рр. збільшився у 4,3 раза при середньому відповідному показнику по Союзу – 3,7 раза. Якщо видатки республіканського бюджету УРСР на душу населення у 1928 р. складали 9,1 крб, то у 1932 р. – 23,3 крб. Видатки бюджету на народне господарство у 1932 р. порівняно з 1928 р. збільшилися на 163 %, на соціально-культурні заходи – на 255 %.

З 1931 р. бюджетний рік став починатися з 1 січня замість 1 жовтня.

У Конституції СРСР 1936 р. були найбільш повно відображені принципи єдності бюджетної системи, яка складалася із союзного бюджету і державних бюджетів союзних республік. Місцеві бюджети до 1938 р. не входили до складу Державного бюджету СРСР.

Показники доходів Державного бюджету УРСР за другу п'ятирічку наведено в табл. 2.

Видатки на народне господарство та соціально-культурні заходи склали в бюджеті 1937 р. 87,3 % всіх видатків проти 82,2 % у 1933 р. Видатки бюджету на фінансування народного господарства збільшилися за п'ятирічку вдвічі, видатки на соціально-культурні заходи – у 3,8 раза. Питома вага видатків на соціально-культурні заходи досягла в бюджеті 1937 р. 72,3 % проти 59,4 % в бюджеті 1933 р. (табл. 3).

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету Української РСР у другій п'ятирічці (1933–1937 рр.)

Показник	1933		1934		1935		1936		1937	
	Доходи, млн крб	Питома вага, %	Доходи, млн крб	Питома вага, %	Доходи, млн крб	Питома вага, %	Доходи, млн крб	Питома вага, %	Доходи, млн крб	Питома вага, %
Разом доходів у тому числі:	1637,8	95,5	2217,4	96,2	3208,6	97,7	4439,2	96,2	5444,5	96,2
податок з обігу	305,1	17,8	704,6	30,6	1526,1	46,5	2279,1	49,4	2969,0	52,5
відрахування від прибутків	164,4	9,6	163,3	7,1	189,2	5,8	352,5	7,6	819,9	14,5
Надійшло з союзного бюджету	21,1	1,2	56,1	2,4	27,3	0,8	64,5	1,4	-	-
Залишки по виконанню бюджету	55,8	3,3	30,6	1,3	47,6	1,4	111,9	2,4	212,9	3,8
Всього	1714,7	100,0	2304,1	100,0	3283,5	100,0	4615,6	100,0	5657,4	100,0

Таблиця 3

Видатки Державного бюджету Української РСР у другій п'ятирічці (1933–1937 рр.)

Показник	1933		1934		1935		1936		1937	
	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %
Народне господарство	380,2	22,7	519,1	23,1	594,4	18,8	703,7	16,1	779,3	15,0
Соціально-культурні заходи у тому числі:	994,4	59,4	1322,9	59,0	2063,9	65,3	3113,8	71,2	3744,9	72,3
освіта	792,5	47,4	960,0	42,8	1333,1	42,2	2107,9	48,2	2409,3	46,5
охорона здоров'я	167,3	10,0	326,3	14,5	698,6	22,1	960,0	21,9	1135,8	21,9
Управління	200,2	12,0	265,1	11,8	389,6	12,3	453,3	10,4	538,2	10,4
Інші видатки	98,3	5,9	136,2	6,1	112,6	3,6	104,4	2,4	119,3	2,3
Разом видатків	1673,1	100,0	2243,3	100,0	3160,5	100,0	4375,2	100,0	5181,7	100,0

У 1939–1940 рр. до складу Радянської України увійшли Західні області України, Північна Буковина та Причорноморська частина Бессарабії. У зв'язку з цим до бюджету республіки додатково було передано 509,3 млн крб відрахувань від загальносоюзних державних доходів і податків.

Державний бюджет УРСР у 1940 р. у порівнянні з бюджетом 1938 р. збільшився в 1,4 раза. Питома вага надходжень податку з обігу в усіх доходах зменшилася з 47,9 % у бюджеті 1938 р. до 18,8 % у бюджеті 1940 р. Питома вага відрахувань від прибутків у всіх доходах бюджету збільшилася з 16,1 % у 1938 р. до 21,8 % у 1940 р. (табл. 4).

Таблиця 4

Доходи Державного бюджету Української РСР у 1938–1940 рр.

Показник	1938		1940	
	Доходи, млн крб	Питома вага, %	Доходи, млн крб	Питома вага, %
Разом доходів	6062,9	100,0	8359,4	100,0
у тому числі:				
податок з обігу	2901,6	47,9	1573,5	18,8
відрахування від прибутків	973,8	16,1	1818,3	21,8

Показники видатків Державного бюджету Української РСР за цей же період наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Видатки Державного бюджету Української РСР у 1938–1940 рр.

Показник	1938		1940	
	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %
Народне господарство	910,8	15,5	1 236,8	15,7
Соціально-культурні заходи	4 225,0	72,0	5 465,5	69,3
у тому числі:				
освіта	2 712,9	46,3	3 402,0	43,2
охорона здоров'я	1 192,9	20,3	1 542,3	19,6
Управління	590,3	10,1	895,2	11,4
Інші видатки	138,7	2,4	285,5	3,6
Разом видатків	5 864,8	100,0	7 883,0	100,0

Вітчизняна війна внесла суттєві зміни в розподіл фінансових ресурсів. Події перших років війни вкрай негативно вплинули на бюджетну систему Української РСР. З 1943 р. почалася її відбудова. У бюджеті республіки в той період основна частка видатків припадала на фінансування народного господарства. Для цього власних доходів бюджету не вистачало, у зв'язку з чим виділялась дотація із союзного бюджету, розмір якої в бюджеті Української РСР на 1943 р. становив 52,2 % загальної суми доходів бюджету. Одночасно було збільшено розміри відрахувань до бюджету республіки від загальносоюзних податків й інших доходів.

Відновлення народного господарства потребувало більших видатків з Державного бюджету УРСР. У бюджеті 1943 р. видатки на зазначені цілі склали основну суму видатків бюджету, зокрема на народне господарство — 200 млн крб, соціально-культурні заходи — 315 млн крб. Ще більше коштів було витрачено на відновлення народного господарства і культурних закладів з бюджету 1944 р.

У березні 1944 р. VI сесія Верховної Ради УРСР затвердила бюджет у сумі 3733 млн крб, фактичне виконання бюджету по видатках склало 5550 млн крб. З цієї суми 1351 млн крб було використано на фінансування народного господарства і 3156 млн крб — на соціально-культурні заходи. Таким чином, разом ці видатки склали 81,2 % всіх видатків бюджету.

Слід зазначити, що бюджет республіки 1945 р. перевищив обсяг бюджету 1940 р. Зокрема, його дохідна частина становила 8502,5 млн крб, або 101,7 % доходів бюджету 1940 р., видаткова частина — 8253,8 млн крб, або 104,7 % видатків бюджету 1940 р.

Зазначені кошти були витрачені: на відновлення промисловості — 551,1 млн крб, на комунальне господарство — 441,5 млн крб, сільське господарство — 389 млн крб, найбільше коштів було вкладено у капітальне будівництво — 850 млн крб. Видатки на соціально-культурні заходи склали 5097 млн крб, або 61,8 % всіх видатків бюджету.

На 1946 р. бюджет УРСР був затверджений по доходах у сумі 11 945,3 млн крб та по видатках — 11 640,6 млн крб, на 1947 р. по доходах — 15 420,7 млн крб і по видатках — 14 804 млн крб.

На фінансування народного господарства у 1946 р. було виділено 2556,2 млн крб, соціально-культурні заходи — 7127 млн крб, у 1947 р. — 3442,1 млн крб та 9384,6 млн крб відповідно.

Розвиток Державного бюджету УРСР у повоєнні роки характеризується такими показниками (табл. 6).

Таблиця 6

Видатки Державного бюджету УРСР у повоєнні роки, млрд крб

1940	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
7,9	11,3	14,9	15,5	17,0	17,5	17,5	17,6	18,2	22,8	26,3

Отже, Державний бюджет УРСР вже у 1950 р. збільшився порівняно з 1940 р. у 2,2 раза, у 1955 р. — у 3,3 раза.

Доходи бюджету УРСР за післявоєнні роки значно зросли. Це свідчить про неухильний розвиток і зміцнення всіх галузей народного господарства республіки і збільшення доходів населення (табл. 7).

З бюджету УРСР 1946 р. 83,2 % загальних видатків спрямовувалося на розвиток народного господарства (22,1 %) та соціально-культурні заходи (61,1 %). У бюджеті УРСР 1955 р. цей показник становив 93,5 %, відповідно загальні видатки на народне господарство склали 38,8 % та соціально-культурні заходи — 54,7 %. Таким чином, частка видатків на соціально-культурні заходи зменшилася з 61,1 % у 1946 р. до 54,7 % у 1955 р.; видатки на народне господарство збільшилися з 22,1 % у 1946 р. до 38,8 % у 1955 р.

Таблиця 7

Доходи Державного бюджету УРСР у повоєнні роки

Показник	1940		1946		1950		1955	
	Доходи, млрд крб	Питома вага, %	Доходи, млрд крб	Питома вага, %	Доходи, млрд крб	Питома вага, %	Доходи, млрд крб	Питома вага, %
Всього доходів	8,3	100,0	11,7	100,0	17,7	100,0	26,5	100,0
у тому числі:								
податок з обороту	1,6	19,3	2,9	24,8	5,6	31,6	8,1	30,6
ввізів (включаючи ввізів)								
ввізів (включаючи ввізів)	1,7	20,5	0,5	4,3	1,9	10,7	6,7	25,3
(республіканського господарства)								
податки з населення	1,6	19,3	1,6	13,7	3,2	18,1	1,3	4,9
держпозики, реалізовані за передплатою								
серед населення	1,1	13,3	1,6	13,7	1,9	10,7	1,8	6,8
доходи бюджетів місцевих Рад від місцевих								
джерел прибутків (включаючи ввізів)								
від прибутків, які надходять до місцевих	0,9	10,8	3,7	31,6	3,0	16,9	4,9	18,5
бюджетів)								
інші доходи	1,4	16,9	1,4	12,0	2,1	11,9	3,7	14,0

Структура видатків на народне господарство у повоєнні роки характеризується такими показниками (табл. 8).

Таблиця 8

Структура видатків на народне господарство УРСР у повоєнні роки

Показник	1946		1950		1955	
	Видатки, млрд крб	Питома вага, %	Видатки, млрд крб	Питома вага, %	Видатки, млрд крб	Питома вага, %
Всього видатків на народне господарство	2491,7	100,0	4311,0	100,0	10 190,4	100,0
у тому числі:						
промисловість	904,0	36,3	964,0	22,4	7156,3	70,2
сільське господарство	535,3	21,5	1894,0	43,9	1109,0	10,9
шляхове господарство	112,5	4,5	148,0	3,4	290,5	2,9
торгівля	140,3	5,6	244,5	5,7	121,1	1,2
комунальне господарство	526,0	21,1	668,4	15,5	979,2	9,6
інші галузі народного господарства	273,6	11,0	392,1	9,1	534,3	5,2

Видатки бюджету республіки на фінансування народного господарства зросли з 2,5 млрд крб у 1946 р. до 10,2 млрд крб у 1955 р., тобто більш, ніж у 4 рази.

Зростали обсяги вкладень коштів у народне господарство за рахунок власних коштів підприємств. Зокрема, у 1955 р. цей показник становив 10,3 млрд крб, що разом з бюджетними асигнуваннями склало 20,5 млрд крб. Це на 6,7 млрд крб більше, порівняно з 1954 р. і на 13,5 млрд крб — порівняно з 1953 р.

Відбувалося і збільшення видатків бюджету республіки на розвиток сільського господарства. Якщо у 1940 р. на сільське господарство було витрачено 275 млн крб бюджетних коштів, то у 1953 р. — 1 млрд 567 млн крб.

У 1954 р. видатки бюджету УРСР на житлово-комунальне господарство становили 1,1 млрд крб, або були у 2,2 раза більше, ніж у 1946 р.

За повоєнний період (1946—1954 рр.) на здійснення соціально-культурних заходів з Державного бюджету УРСР було витрачено понад 98 млрд крб. У 1955 р. видатки бюджету на зазначені цілі у 2,6 раза перевищили аналогічний показник 1940 р. і склали 14,4 млрд крб, або 54,8 % загального обсягу видатків (табл. 9).

Переважна частина асигнувань на соціально-культурні заходи спрямовувалася на розвиток освіти та охорони здоров'я, зокрема у 1955 р. видатки на освіту становили 8,2 млрд крб, або 31,2 % всіх видатків бюджету.

На 1955 р. у бюджеті УРСР видатки на соціальне забезпечення і соціальне страхування були визначені у сумі 1,7 млрд крб, тобто їх обсяг становив у 3,4 раза більше, ніж у 1940 р.; видатки бюджету на охорону здоров'я склали 4,5 млрд крб, або у 3 рази більше, ніж у 1940 р.

Таблиця 9

Структура соціальних видатків з бюджету УРСР у повоєнні роки

Показник	1940		1946		1950		1955	
	Видатки, млрд крб	Питома вага, %	Видатки, млрд крб	Питома вага, %	Видатки, млрд крб	Питома вага, %	Видатки, млрд крб	Питома вага, %
Всього видатків	7,9	100,0	11,3	100,0	17,5	100,0	26,3	100,0
Видатки на соціально-культурні заходи у тому числі на:	5,5	69,6	6,9	61,1	11,4	65,1	14,4	54,8
освіту	3,4	43,0	4,1	36,3	6,8	38,9	8,2	31,2
охорону здоров'я і фізичну культуру	1,5	19,0	2,0	17,7	3,4	19,4	4,5	17,1
соціальне забезпечення і соцстрахування	0,5	6,3	0,7	6,2	1,1	6,3	1,7	6,5

Питома вага видатків Державного бюджету УРСР на управління у загальних видатках бюджету зменшилася, зокрема, у 1946 р. зазначені видатки бюджету становили 13,2 %, у 1954 р. — 6,5 %.

Місцеві бюджети республіки збільшилися з 5,8 млрд крб у 1940 р. до 13,2 млрд крб у 1955 р., або у 2,3 раза.

Питома вага місцевих бюджетів у Державному бюджеті УРСР склала у 1955 р. понад 50 %.

Розподіл обсягу доходів і видатків між ланками державного бюджету республіки здійснювався на основі Закону про бюджетні права союзних республік і місцевих Рад, прийнятого у 1961 р. Верховною Радою республіки.

Державний бюджет УРСР забезпечував процес розширеного соціалістичного відтворення в єдності із союзним бюджетом. Це проявлялося у тому, що значна частина надходжень державних доходів і податків на території республіки спрямовувалася на утворення союзного бюджету, в свою чергу, із союзного бюджету фінансувався розвиток господарства союзного підпорядкування на території кожної республіки. Бюджети союзних республік отримували також відрахування від загальнодержавних доходів і податків, у необхідних випадках — дотацію для покриття планових видатків на розвиток господарства республіканського і місцевого підпорядкування.

При зростанні видатків Державного бюджету Української РСР в цілому за 50 років (1940—1990 рр.) у 56 разів видатки на розвиток народного господарства за цей період збільшилися у 175 разів (табл. 10). Питома вага видатків на народне господарство у загальній сумі видатків бюджету збільшилася з 15,7 % у 1940 р. до 55,6 % у 1960 р.

У 1970, 1980, 1990 рр. зазначений показник дещо зменшився і склав 47,3, 51,2 і 49,3 % відповідно, що пояснювалося переведенням підприємств і об'єднань на нові умови планування і економічного стимулювання.

Важлива роль належала державному бюджету республіки у фінансуванні соціально-культурних заходів. Зазначені видатки займали протягом 1940—1990 рр. в середньому у загальній сумі видатків бюджету близько 50 %.

Згідно із Законом “Про бюджетні права Союзу РСР і союзних республік” від 30 вересня 1959 р. бюджет союзної республіки включався до Державного бюджету СРСР у загальних сумах, без розподілу доходів і видатків між республіканським і місцевими бюджетами.

Затверджуючи бюджет, Верховна Рада союзної республіки мала можливість збільшувати встановлені для неї у бюджеті СРСР загальні суми доходів і видатків, не змінюючи при цьому розміри відрахувань загально-союзних податків і доходів.

Республікам були надані достатні права у використанні доходів, додатково отриманих у процесі виконання бюджету. Вони спрямовувалися на фінансування народного господарства і соціально-культурних заходів. Зокрема, за роки восьмої п'ятирічки за рахунок зазначеного джерела доходів бюджету було додатково профінансовано розвиток народного господарства Української РСР у сумі близько 200 млн крб, за роки дев'ятої п'ятирічки — більше 1 млрд крб.

Дані табл. 11 свідчать про підвищення ролі нижчестоящих ланок бюджетної системи, зокрема, за 50 років обсяг Державного бюджету СРСР

Таблиця 10

Структура видатків Державного бюджету УРСР

Показник	1940		1960		1970		1980		1990	
	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %
Народне господарство	123,7	15,7	4190,6	55,6	6185,4	47,3	12392	51,2	21590	49,3
Соціально-культурні заходи	546,6	69,3	3058,1	40,6	6530,3	50,0	11019	45,5	20312	46,4
Управління	89,5	11,4	139,0	1,9	201,0	1,5	293	1,2	686	1,6
Інші видатки	28,6	3,6	142,8	1,9	154,8	1,2	520	2,1	1188	2,7
Всього видатків	788,3	100,0	7530,5	100,0	13071,5	100,0	24224	100,0	43776	100,0

Таблиця 11

Співвідношення між ланками бюджетної системи СРСР, млрд крб

Показник	1940	Питома вага, %	1960	Питома вага, %	1970	Питома вага, %	1980	Питома вага, %	1990	Зростання у 1990 р. до 1940 р., рази
Державний бюджет СРСР	17,4		73,1		154,6		294,6		513,2	29,5
Державні бюджети союзних республік	4,2	24,1	43,0	58,8	76,7	49,6	136,8	46,4	272,7	64,9
з них Державний бюджет УРСР	0,79	4,5	7,6	10,4	13,1	8,5	24,2	8,2	43,8	55,4

збільшився у 29,5 раза, обсяг бюджетів союзних республік — у 64,9 раза, з них обсяг Державного бюджету УРСР — у 55,4 раза. Питома вага державного бюджету союзних республік у Державному бюджеті СРСР збільшилася з 24,1 % у 1940 р. до 58,8 % у 1960 р., у 1970, 1980 та 1990 рр. відбулося деяке зменшення зазначеного показника до 49,6; 46,4 та 53,1 % відповідно. Питома вага Державного бюджету УРСР у Державному бюджеті СРСР збільшилася з 4,5 % у 1940 р. до 10,4 % у 1960 р., у 1970, 1980 та 1990 рр. відбулось незначне зменшення зазначеного показника до 8,5; 8,2 та 8,5 % відповідно.

Одним з важливих макроекономічних показників є частка національного доходу, яка перерозподіляється через бюджет (табл. 12).

Таблиця 12

Питома вага Державного бюджету УРСР у національному доході, млрд крб

Показник	1965	1970	1975	1980	1985	1990	Зростання у 1990 р. до 1965 р., рази
Національний дохід	38,2	54,8	75,6	77	94	118,0	3,1
Доходи Державного бюджету УРСР	10,2	13,5	16,5	24,7	32	45,1	4,4
у відсотках до національного доходу	26,7	24,6	21,8	32,1	34,0	38,2	

Національний дохід республіки за двадцять п'ять років (1965—1990 рр.) збільшився у 3,1 раза, доходи державного бюджету зросли за цей період у 4,4 раза. Випереджаюче зростання доходів бюджету порівняно зі зростанням національного доходу обумовило збільшення питомої ваги доходів бюджету у національному доході з 26,7 % у 1965 р. до 38,2 % у 1990 р.

Загальний обсяг видатків на соціально-культурні заходи за 50 років (1940—1990 рр.) збільшився у 37,1 раза і становив у 1990 р. — 20 312 млн крб, видатки на освіту зросли у 20,8 раза і склали 7065 млн крб, видатки на охорону здоров'я і фізичну культуру — у 28,4 раза і становили 4433 млн крб; видатки на соціальне забезпечення збільшились у 163,3 раза і становили 8327 млн крб.

Питома вага видатків на соціальне забезпечення у загальних видатках бюджету на соціально-культурні заходи збільшилася з 9,3 % у 1940 р. до 41,0 % у 1990 р., відповідний показник по освіті зменшився з 62,2 до 34,8 %, по охороні здоров'я і фізичній культурі — з 28,5 до 21,8 % (табл. 13).

Суми надходжень податків у доходах Державного бюджету УРСР представлено у табл. 14.

За період з 1940 по 1990 рр. при зростанні обсягу доходів бюджету у 54 рази надходження податку з обороту збільшились у 80,6 раза. Питома вага зазначених надходжень у загальній сумі доходів бюджету збільшилася з 18,8 % у 1940 р. до 28,1 % у 1990 р. Найбільш високими темпами зростали доходи бюджету за рахунок платежів з прибутку, зокрема у 1940 р. вони склали 174,9 млн крб, 1990 р. — 9083 млн крб, або були у 62,4 раза більше.

У 1990 р. питома вага державних податків з населення у доходах бюджету зменшилася порівняно з 1940 р. більше ніж удвічі і склала 9,0 %. При

Таблиця 13

Видатки Державного бюджету Української РСР на соціально-культурні заходи у 1940–1990 рр., млн крб

Показник	1940	1960	1970	1980	1990	Зростання у 1990 р. до 1940 р., рази
Видатки на соціально-культурні заходи, всього	547	3058	6530	11019	20312	37,1
З них на:						
освіту	340	1315	2754	4398	7065	20,8
питома вага, %	62,2	43,0	42,2	39,9	34,8	
охорону здоров'я і фізичну культуру	156	777	1610	2443	4433	28,4
питома вага, %	28,5	25,4	24,7	22,2	21,8	
соціальне забезпечення	51	884	2054	3969	8327	163,3
питома вага, %	9,3	28,9	31,5	36,0	41,0	

Таблиця 14

Податки у доходах Державного бюджету УРСР у 1940–1990 рр., млн крб

Показник	1940	1960	1970	1980	1990	Зростання у 1990 р. до 1940 р., рази
Всього доходів	835,9	7690,5	13550,2	24674	45120	54,0
З них:						
податок з обороту	157,4	1509,4	2523,3	8061	12686	80,6
питома вага, %	18,8	19,6	18,6	32,7	28,1	
платежі з прибутку	174,9	2695,4	6467,9	9083	10922	62,4
питома вага, %	20,9	35,0	47,7	36,8	24,2	
державні податки з населення	158,0	591,5	1174,5	2069	4045	25,6
питома вага, %	18,9	7,6	8,6	8,4	9,0	
місцеві податки і збори	23,4	56,0	85,9	123	310	13,2
питома вага, %	2,7	0,7	0,6	0,5	0,7	

загальному зростанні доходів бюджету за цей період у 54 рази зазначений показник збільшився в 25,6 рази.

Надходження місцевих бюджетів і зборів за наведений період збільшилися в 13,2 рази, питома вага даних надходжень у загальній сумі доходів бюджету зменшилася з 2,7 % у 1940 р. до 0,7 % у 1960 р.; цей показник становив у 1970, 1980, 1990 рр. відповідно 0,6; 0,5 та 0,7 %.

Розміри перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет характеризують дані, наведені в табл. 15.

Таблиця 15

Перерозподіл фінансових ресурсів через державний бюджет, млрд крб

Показник	1970	1975	1980	1985	1990	1990 р. до 1970 р., разів
Національний дохід СРСР	289,9	363,3	462,2	578,5	700,6	2,4
Державний бюджет СРСР, доходи	156,7	218,8	302,7	372,6	471,8	3,0
У відсотках до національного доходу СРСР	54,1	60,2	65,5	64,4	67,3	
Національний дохід УРСР	53,7	67,2	77	94	118	2,2
Державний бюджет УРСР, доходи	13,4	18,8	24,7	32	45,1	3,4
У відсотках до національного доходу УРСР	25	28	32,1	34	38,2	

Частка національного доходу, яка перерозподіляється через Державний бюджет УРСР, суттєво менша, ніж та, що перерозподіляється через Державний бюджет СРСР в цілому. Зокрема, зазначений середній показник за період 1970–1990 рр. становив 31,5 та 62,5 % відповідно. Це пояснюється існуючою тоді економічною системою, організацією бюджетної системи, в якій найважливіше місце у перерозподілі національного доходу належало союзному бюджету. З нього фінансували найбільші капітальні вкладення у галузі народного господарства на території кожної союзної республіки, оборону країни. В цих умовах через союзний бюджет країни перерозподілялася більша частина національного доходу, створеного в кожній союзній республіці. Необхідно зазначити, що питома вага як Державного бюджету УРСР, так і Державного бюджету СРСР в обсязі національного доходу за 1970–1990 р. збільшилася з 25 до 38,2 % та з 54,1 до 67,3 % відповідно.

Постанова Народного Комісаріату по фінансових справах про організацію органів фінансового управління на місцях була прийнята 10 вересня 1918 р.

Положення про грошові кошти і видатки місцевих Рад було затверджено у грудні 1918 р. В ньому наводився детальний перелік доходів місцевих бюджетів, порядок встановлення і стягнення цих доходів, а також розподіл їх між бюджетами.

У грудні 1921 р. було видано Декрет “Про місцеві бюджети”, яким ВЦВК та РНК встановили перелік видатків, що підлягають фінансуванню з місцевих бюджетів, зокрема утримання лікарень та народних судів.

Місцевим бюджетам у 1923 р. були передані видатки на утримання міліції, освіти, соціальне забезпечення, комунальне господарство та інші видатки.

У 1924 р. було розширено права місцевих Рад, зокрема міські бюджети були виділені з губернських та повітових. У квітні 1926 р. було прийнято нове Положення про місцеві фінанси, на основі якого союзні республіки розробляли відповідні Положення. У цьому Положенні, зокрема, зазначалося, що місцеві бюджети знаходяться у безпосередньому віданні місцевих Рад і їх виконавчих комітетів. Права і обов’язки місцевих органів влади у сфері фінансів визначалися законодавством союзних республік, яким надавалося право розподіляти доходи і видатки між місцевими бюджетами.

Виконуючи важливі народногосподарські функції, місцеві бюджети достатньо швидко зростали. У 1933 р. їх обсяг збільшився порівняно з 1925 р. у 5,7 раза. На розвиток народного господарства спрямовувалось у 1933 р. 22,5 % загальних видатків бюджету, соціально-культурні заходи – 57, на управління – 9,6 %.

Місцеві бюджети республіки являли собою вагомі ланки бюджетної системи. В Українській РСР нараховувалося близько 10 600 місцевих бюджетів, у тому числі: обласних – 25, міських – 117, районних – 589, селищних – 816, сільських – 8567.

Видатки, що здійснювалися з республіканських та місцевих бюджетів, визначалися законодавством союзних республік. За рахунок республіканських бюджетів фінансувалися промислові і сільськогосподарські підприємства, заходи республіканського значення, що належали до компетенції міністерств і центральних закладів союзних республік.

Розподіл доходів між республіканськими РСР, крайовими, обласними, окружними, міськими, районними, сільськими і селищними бюджетами визначали Ради Міністрів РСР, виконкоми крайових, обласних, окружних, районних і міських Рад народних депутатів.

Виходячи з майнових і бюджетних прав місцевих Рад, на їх бюджети покладалося фінансування господарських і соціально-культурних заходів місцевого значення. Як правило, за рахунок коштів кожного місцевого бюджету покривалися видатки на ті заклади і підприємства, діяльність яких не виходила за межі території даної Ради. Заклади, що обслуговували декілька районів або декілька сільських Рад, фінансувалися за рахунок бюджетів вищестоящих органів.

У структурі видатків окремих місцевих бюджетів мали місце деякі відмінності. Так, місцева промисловість, підприємства побутового обслуговування населення, торгівлі в основному фінансувалися з обласних та міських бюджетів. Із обласних бюджетів передбачалося також асигнування на капітальні вкладення, заходи сільського господарства.

З районних і міських бюджетів виділялися кошти на утримання лікарень, диспансерів, Будинків дитини, шкіл, дитячих садків, на санітарно-про-

філактичні заходи, видачу пенсій і допомоги інвалідам, їх навчання і працевлаштування. З районних бюджетів фінансувалися також заходи сільського господарства, будівництво, ремонт і утримання шляхів районного значення. Житлово-комунальне господарство майже повністю фінансувалося з міських та селищних бюджетів.

У всіх селищних та сільських бюджетах значну питому вагу становили видатки на соціально-культурні заходи, серед яких основна частина припадала на освіту.

Таким чином, специфіка і особливості місцевих бюджетів знаходили своє відображення в структурі їх видатків, які можна поділити на дві групи: перша — безпосередньо забезпечувала процес відтворення на місцевому рівні, оскільки кошти цих бюджетів спрямовувалися на фінансування галузей місцевого господарства; друга — на фінансування соціально-культурних заходів шляхом використання фондів суспільного споживання, кошти яких спрямовувалися на задоволення потреб населення в освіті, медичному обслуговуванні, соціальному забезпеченні. На вказані групи спрямовувалося більше 95 % коштів місцевих бюджетів.

Ступінь впливу кожної з ланок місцевих бюджетів на розвиток суспільного виробництва і підвищення життєвого рівня населення був різний і обумовлювався тими соціально-економічними функціями, які вони виконували.

Про обсяги місцевих бюджетів республіки і їх питому вагу у загальному обсязі Державного бюджету УРСР свідчать такі дані (табл. 16).

Таблиця 16

Структура видатків Державного і місцевих бюджетів УРСР, млн крб

Показник	1940	1960	1970	1980	1990
Видатки Державного бюджету УРСР	788	7530	13 071	24 224	43 776
Видатки місцевих бюджетів	576	2666	4955	8410	21 152
Питома вага видатків місцевих бюджетів у Державному бюджеті УРСР, %	73,5	35,4	37,9	34,7	48,3

У 1960 р. був прийнятий закон Української РСР “Про бюджетні права Української РСР і місцевих Рад народних депутатів”, у якому були закріплені нові положення про розширення бюджетних прав місцевих Рад. Так, зазначений закон надав право місцевим органам влади при затвердженні їх бюджетів збільшувати загальні суми доходів і видатків без зміни розмірів відрахувань від загальносоюзних державних доходів і податків. Крім того, місцеві органи отримали право спрямовувати понад план на фінансування народного господарства і соціально-культурних заходів додатково отримані доходи в процесі виконання бюджету.

Наведені в табл. 17 дані свідчать про те, що бюджети областей були забезпечені дохідною базою за рахунок закріплених та регулюючих доходів, питома вага яких у загальній сумі доходів місцевих бюджетів склала 30,3 і 69,7 % відповідно. Дотація з республіканського бюджету не передбачалася. Однак питома вага закріплених і регулюючих доходів по областях досить

Таблиця 17

Структура доходів бюджетів областей УРСР за 1975 р.

Найменування областей	Обсяг бюджету, млн крб	Закріплені доходи		Регулюючі доходи	
		всього, млн крб	% до обсягу бюджету	всього, млн крб	% до обсягу бюджету
Вінницька	220,4	55,6	25,2	164,8	74,8
Волинська	139,2	29,3	21,0	109,9	79,0
Ворошиловградська	343,7	107,1	31,2	236,6	68,8
Дніпропетровська	454,2	153,7	33,8	300,5	66,2
Донецька	623,3	167,7	26,9	455,6	73,1
Житомирська	207,1	56,3	27,2	150,8	72,8
Закарпатська	135,7	38,6	28,4	97,1	71,6
Запорізька	239,2	84,3	35,2	154,9	64,8
Івано-Франківська	155,4	41,1	26,4	114,3	73,6
Київська	199,2	65,8	33,0	133,4	67,0
Кіровоградська	164,5	42,0	25,5	122,5	74,5
Кримська	234,8	99,6	42,4	135,2	57,6
Львівська	292,3	102,7	35,1	189,6	64,9
Миколаївська	154,9	36,9	23,8	118,0	76,2
Одеська	306,0	103,6	33,9	202,4	66,1
Полтавська	195,9	55,9	28,5	140,0	71,5
Рівненська	135,9	35,7	26,3	100,2	73,7
Сумська	169,2	39,1	23,1	130,1	76,9
Тернопільська	144,7	33,9	23,4	110,8	76,6
Харківська	402,6	128,8	32,0	273,8	68,0
Херсонська	151,3	37,6	24,9	113,7	75,1
Хмельницька	185,7	40,5	21,8	145,2	78,2
Черкаська	184,2	60,3	32,7	123,9	67,3
Чернівецька	116,8	33,9	29,0	82,9	71,0
Чернігівська	187,6	48,0	25,6	139,6	74,4
Київ	376,1	154,2	41,0	221,9	59,0
Севастополь	45,0	16,6	36,9	28,4	63,1
ВСЬОГО	6164,9	1868,8	30,3	4296,1	69,7

суттєво відрізнялася. Зокрема, якщо в Кримській області закріплені джерела склали 42,4 % обсягу бюджету; Києві — 41; Севастополі — 36,9; Запорізькій області — 35,2; Львівській області — 35,1 %, то в бюджеті Волинської області вони становили лише 21 %, у Хмельницькій — 21,8 %.

Основним дохідним джерелом обласних, районних, сільських та селищних бюджетів є надходження податку з обороту, питома вага якого у загальній сумі доходів цих бюджетів становила 58,1; 43,3 та 34,5 % відповідно; міських, у тому числі міст районного підпорядкування бюджетів — закріплені доходи — 47,5 та 43,5 % відповідно (табл. 18).

Структуру місцевих бюджетів Української РСР наведено у табл. 19.

Найбільша питома вага у структурі місцевих бюджетів протягом 1940—1985 рр. спостерігалась у районних та міських бюджетах — 41,4 і 32,7 % у 1940 р. та 28,4 і 39,2 % у 1985 р. відповідно.

Таблиця 18

Доходи окремих видів місцевих бюджетів УРСР у 1975 р.

Бюджети	Всього доходів, млн крб	Закріплені доходи		Платежі з прибутку підприємств республіканського підпорядкування		Державні доходи і податки, що передаються у розмірі 100 %		Відрахування до бюджетів				
		всього, млн крб	питома вага, %	всього, млн крб	питома вага, %	всього, млн крб	питома вага, %	всього, млн крб	питома вага, %	від податку з обороту	від прибуткового податку з населення	від 3-відсоткової позики
Обласні	1318,6	243,7	18,5	283,1	21,5	33,2	2,5	766,2	58,1	34,5	2,6	7,9
Міські	2377,4	1130,4	47,5	330,1	13,9	107,3	4,5	589,8	24,8	196,6	8,3	23,2
Районні	1793,9	346,6	19,3	235,3	13,1	181,3	10,1	777,0	43,3	244,3	13,6	9,4
Сільські та селищні	525,7	83,2	15,8	0,2	—	147,1	28,0	181,4	34,5	113,8	21,6	—
Міські (місстройно-го підпорядкування)	149,3	64,9	43,5	0,4	0,3	14,6	9,8	14,9	10,0	54,5	36,5	—
ВСЬОГО	6164,9	1868,8	30,3	799,1	13,0	483,5	7,8	2329,3	37,8	643,7	10,4	40,5
												0,7

Таблиця 19

Структура місцевих бюджетів УРСР у 1940–1985 рр., млн крб

Обсяг бюджетів	1940	1960	1970	1980	1985	Зростання у 1985 р. до 1940 р., разів
Місцевих, всього	575,7	2665,7	4954,7	6162,0	6851,1	11,9
У тому числі:						
обласних	111,0	527,8	933,9	903,0	1637,4	14,8
питома вага, %	19,3	19,8	18,8	14,7	23,9	
міських	188,1	1120,8	2091,9	2757,0	2685,6	14,3
питома вага, %	32,7	42,0	42,2	44,7	39,2	
районних	238,6	833,3	1488,3	1977,0	1945,8	8,2
питома вага, %	41,4	31,3	30,0	32,1	28,4	
селищних	5,7	56,6	121,5	146,0	164,4	28,8
питома вага, %	1,0	2,1	2,5	2,4	2,4	
сільських	32,3	127,2	319,1	379,0	417,9	12,9
питома вага, %	5,6	4,8	6,5	6,1	6,1	

Важливе місце у загальному обсязі видаткової частини бюджетів займали видатки на соціально-культурні заходи, питома вага яких складала в середньому за період 1940–1990 рр. 64,5 %. Найбільша частка зазначених видатків спрямовувалася на фінансування освіти та охорони здоров'я, зокрема у 1985 р. – 53,4 та 42,9 % відповідно (табл. 20).

Слід зазначити, що у 1985 р. видатки на соціально-культурні заходи склали: в обласних бюджетах – 46,8 % загальних видатків, у міських – 54,6 %, районних – 65,8 %, селищних – 80,4 %, сільських бюджетах – 84,4 % відповідно. Питома вага видатків на управління у загальній сумі видатків зменшилася з 10,5 % у 1940 р. до 2,3 % у середньому в 1970–1990 рр.

З 1962 р. в УРСР до місцевих бюджетів передавалася частина платежів з прибутку республіканського підпорядкування. Причому питома вага цих платежів у доходах місцевих бюджетів складала значну питому вагу – більше 20 %.

Починаючи з 1966 р. до місцевих бюджетів передається 100 % платежів з прибутку автогосподарств республіканського підпорядкування.

З 1985 р. податок з обороту, що сплачувався підприємствами місцевої промисловості, було передано до місцевих бюджетів за місцем знаходження підприємства-платника.

У цілому по республіці додаткові надходження податку з обороту були передані з обласних бюджетів до бюджетів 250 сільських районів, з них у 140 районах питома вага цього дохідного джерела в обсязі місцевих бюджетів складала до 30 %, у 75 районах – від 30–39 %, у 35 – більше 50 %. В обсязі сільських бюджетів вказане джерело у 1985 р. складало 32 %.

Починаючи з 1987 р. був введений постійний порядок відрахувань до місцевих бюджетів частини прибутку підприємств союзного підпорядкування.

Таблиця 20

Видатки місцевих бюджетів Української РСР за 1940–1990 роки, млн крб

Показник	1940		1960		1970		1980		1990	
	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %	Видатки, млн крб	Питома вага, %
Народне господарство	80,5	14,0	853,8	32,0	1085,1	21,9	2323,1	27,6	8615,4	40,8
Соціально-культурні заходи	414,7	72,0	1707,4	64,0	3716,0	75,0	5273,5	62,7	10 325,3	48,8
Управління	60,3	10,5	81,8	3,1	109,0	2,2	202,1	2,4	493,3	2,3
Інші видатки	20,2	3,5	22,7	0,9	44,6	0,9	610,9	7,3	1718,0	8,1
Всього видатків	575,7	100,0	2665,7	100,0	4954,7	100,0	8409,6	100,0	21 152,0	100,0

У місцевих бюджетах Української РСР були передбачені такі відрахування по 140 підприємствах 10-ти союзних міністерств у загальній сумі на рік 55,9 млн крб. У розрізі областей зазначені відрахування складали від 60 тис. крб у Ровенській області до 9,6 млн крб у Дніпропетровській. Нормативи відрахувань по підприємствах були встановлені від 0,5 до 10 %.

Дані табл. 21 свідчать, що питома вага регулюючих джерел у місцевих бюджетах коливається від 65,3 % у 1985 р. до 74,3 % у 1979 р.

Таблиця 21

**Структура та співвідношення закріплених і регулюючих доходів
місцевих бюджетів УРСР упродовж 1976–1985 рр.**

Рік	Обсяг місцевих бюджетів, млн крб	Закріплені доходи		Регулюючі доходи	
		Всього, млн крб	% до обсягу бюджету	Всього, млн крб	% до обсягу бюджету
1976	6346,7	1804,6	28,4	4542,1	71,6
1977	6508,2	1811,6	27,8	4696,6	72,2
1978	6636,4	1864,0	28,1	4772,4	71,9
1979	6803,9	1748,7	25,7	5055,2	74,3
1980	7065,5	2153,8	30,5	4911,7	69,5
1985	8506,1	2949,6	34,7	5556,5	65,3

У 1985 р. частка закріплених доходів у загальній сумі доходів збільшилася з 28,4 % у 1976 р. до 34,7 % у 1985 р., що пов'язано зі збільшенням надходжень з прибутку підприємств місцевого господарства.

Аналізуючи значення окремих джерел у формуванні доходів місцевих бюджетів УРСР, необхідно зазначити, що основне місце належало відрахуванням податку з обороту, прибутку підприємств місцевого і республіканського значення, на які у 1980 р. припадало відповідно 27,5; 14,8; 8,1 %. Поряд з цим у доходах місцевих бюджетів значне місце займали надходження коштів з республіканського бюджету, а також кошти, отримані з інших бюджетів, на які у 1980 р. припадало відповідно 9,9 та 18,6 %.

Надходження відрахувань від податків з населення мали тенденцію до зменшення: у 1980 р. вони складали 10,5 % порівняно з 24,2 % у 1950 р.

Дослідження питання формування дохідної бази окремих видів місцевих бюджетів Української РСР показує, що структура їх була неоднаковою і визначалася, з одного боку, рівнем економічного розвитку області, району, міста, селища, села, методами розподілу доходів між бюджетами, з іншого — розмежуванням функцій органів державного управління.

Аналіз структури доходів обласних бюджетів показує, що в їх складі значну питому вагу займають закріплені доходи, які за тридцять років збільшилися у 4,8 раза і у 1980 р. складали 60,2 % всіх доходів порівняно з 32,5 % у 1950 р. Однак надходження з місцевих джерел — відрахування від прибутку промислових підприємств і господарських організацій обласного підпорядкування — не були визначальними: на частку вказаних доходів припадало 8,5 % доходів обласних бюджетів; значне місце — 49,3 % у дохо-

дах місцевих бюджетів займали кошти, отримані з інших бюджетів, які за наведений період збільшились у 24 рази.

Абсолютна сума і склад регулюючих доходів в обласних бюджетах значно коливалися в окремі періоди. Зазначене пов'язано з перерозподілом дохідних джерел між окремими видами бюджетів для їх збалансування. Основним регулюючим джерелом обласних бюджетів був податок з обороту, питома вага якого у 1980 р. складала 29,2 % (табл. 22). При цьому слід підкреслити, що в зв'язку з появою нових регулюючих доходів — відрахувань з прибутку підприємств республіканського значення, на частку яких у 1980 р. припадало 7,9 %, питома вага податку з обороту за період з 1950 по 1980 рр. скоротилася з 38,2 до 29,2 %.

Таблиця 22

Структура доходів обласних бюджетів УРСР за 1950–1980 рр., %

Показник	1950	1960	1965	1970	1980
Надходження від місцевих джерел	13,4	20,7	9,6	11,8	8,5
у тому числі:					
платежі з прибутку	12,9	20,0	7,1	9,4	5,9
місцеві податки і збори	0,1	—	—	—	—
Відрахування від державних доходів і податків	67,5	26,6	36,1	39,9	39,8
у тому числі від:					
податку з обороту	38,2	22,2	23,7	25,1	29,2
прибутку підприємств республіканського					
підпорядкування	—	—	10,2	10,6	7,9
податків з населення	21,4	3,4	1,1	3,6	1,7
Кошти, отримані з інших бюджетів	15,4	48,2	51,6	44,4	49,0
Інші доходи	3,7	4,5	2,7	3,9	2,7

Відрахування від подоходного податку з громадян у 1980 р. склали незначну питому вагу у складі доходів обласних бюджетів УРСР — 1,7 проти 21,4 % у 1950 р.

Аналіз структури доходів районних бюджетів Української РСР показує, що закріплені доходи в цих бюджетах не є основними: у 1950 р. на їх частку припадало 22,3 %, 1960 — 38,9; 1965 — 29,8; 1970 — 35,5; 1980 р. — 37,6 %, причому в їх складі переважають кошти, отримані з інших бюджетів, які в середньому за період 1960–1980 р. становили 21,4 %.

Збільшилися надходження від місцевих джерел, на частку яких у 1980 р. припадало 15,1 % порівняно з 4,7 % у 1950 р. Слід підкреслити, що в складі місцевих джерел основне місце належить надходженням платежів з прибутку місцевого підприємства, які збільшилися більш ніж у 117 разів і склали у 1980 р. 11 % доходів районних бюджетів проти відповідно 0,4 % у 1950 р. (табл. 23).

Серед регулюючих джерел важливе місце у районних бюджетах займають відрахування від податку з обороту, питома вага якого у 1980 р. складала 35,7 %, від платежів з прибутку підприємств республіканського підпорядкування — 8,7 %, а також податків з населення — 12,1 %.

Таблиця 23

Структура доходів районних бюджетів Української РСР за 1950–1980 рр, %

Показник	1950	1960	1965	1970	1980
Надходження від місцевих джерел	4,7	12,7	5,4	15,0	15,1
у тому числі:					
платежі з прибутку	0,4	0,6	1,0	10,7	11,0
місцеві податки і збори	1,9	0,8	0,2	0,1	—
Відрахування від державних доходів і податків	77,7	61,1	70,2	64,5	62,4
у тому числі від:					
податку з обороту	30,2	29,4	34,1	35,5	35,7
прибутку підприємств республіканського підпорядкування	—	—	13,7	12,0	8,7
податків з населення	26,9	16,3	7,2	13,0	12,1
Кошти, отримані з інших бюджетів	9,7	23,3	23,4	17,5	21,2
Інші доходи	7,9	2,9	1,0	3,0	1,3
Всього доходів	100	100	100	100	100

Дохідна база районних бюджетів Української РСР формувалася головним чином за рахунок регулюючих джерел, тому вона знаходилася у більшій залежності від загальносоюзних доходів і податків. Зокрема, середній показник питомої ваги відрахувань від державних доходів і податків у загальних доходах районних бюджетів Української РСР за період 1950–1980 рр. становив 67,2 %.

Слід зазначити, що у 1980–1990 р. всі 10,8 тис. місцевих бюджетів Української РСР були бездотаційними. У 1990 р. у доходах місцевих бюджетів 24,2 % займали закріплені джерела і 75,8 % — відрахування від загальносоюзних державних податків і доходів, а також платежі з прибутку підприємств союзного та республіканського підпорядкування. Аналіз структури доходів місцевих бюджетів свідчить про збільшення питомої ваги регулюючих доходів у загальній сумі доходів бюджету з 71,8 % у 1980 р. до 75,8 % у 1990 р.

Виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що:

- питома вага Державного бюджету Української РСР у структурі Державного бюджету СРСР збільшилася з 4,5 % у 1940 р. до до 8,9 % у середньому в 1960–1990 рр.;
- частка національного доходу Української РСР, що перерозподілялася через дохідну частину Державного бюджету УРСР, за період 1970–1990 рр. була суттєво меншою, ніж аналогічний показник по СРСР — 31,5 та 62,5 % відповідно;
- питома вага видатків місцевих бюджетів у Державному бюджеті УРСР зменшилася з 73,5 % у 1940 р. до 39 % у середньому в 1960–1990 рр.;
- питома вага видатків на народне господарство у загальній сумі видатків Державного бюджету УРСР протягом 1940–1990 рр. мала тенденцію до збільшення, зокрема у 1940 р. зазначений показник становив 15,7 % проти 50,9 % у середньому в 1960–1990 рр.;

- питома вага видатків на соціально-культурні заходи у загальній сумі видатків Державного бюджету УРСР зменшилася з 69,3 % у 1940 р. до 46,4 % у 1990 р.;
- питома вага видатків на управління у загальній сумі видатків Державного бюджету УРСР протягом 1940—1990 рр. мала тенденцію до зменшення, зокрема у 1940 р. вона склала 11,4 %; 1960 — 1,9; 1970 — 1,5; 1980 — 1,2; 1990 р. — 1,6 %.

Досвід еволюції фінансово-бюджетних відносин і системи бюджетного регулювання є, безумовно, важливим на сучасному етапі розвитку державних фінансів, зокрема, при розробці та реалізації бюджетної політики України як у короткостроковому, так і середньостроковому періодах.

Література

1. *Кочубей А.* Развитие государственного бюджета Украинской ССР за 30 лет // Советские финансы. — 1948. — № 2. — С. 39—44.
2. *Огородник С.Я.* Роль Державного бюджету Української РСР у розвитку економіки і культури республіки. — К., 1955. — 39 с.
3. *Василик О.Д., Глущенко Н.Я.* Государственный бюджет Украинской ССР. — М.: Финансы, 1978. — 167 с.
4. *Токарева Т.А.* Бюджетное регулирование — основа бюджетного планирования. — К., 1998. — 80 с.